JYX
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Ylönen, Sabine; Vainio, Virpi

Title: Akateemisen saksan kielen rooli suomalaisopiskelijoiden näkökulmasta

Year: 2009

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat & Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys, 2009

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Ylönen, S., & Vainio, V. (2009). Akateemisen saksan kielen rooli suomalaisopiskelijoiden näkökulmasta. In J. Kalliokoski, T. Nikko, S. Pyhäniemi, & S. Shore (Eds.), Puheen ja kirjoituksen moninaisuus = Variationsrikedom i tal och skrift = The diversity of speech and writing (pp. 209-227). Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja, 67. https://journal.fi/afinlavk/article/view/60015

Kalliokoski, J., T. Nikko, S. Pyhäniemi & S. Shore (toim.) 2009. Puheen ja kirjoituksen moninaisuus – Variationsrikedom i tal och skrift – The Diversity of Speech and Writing. AFinLAn vuosikirja 2009. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 67. Jyväskylä. s. 209–227.

▼▼▼▼

AKATEEMISEN SAKSAN KIELEN ROOLI SUOMALAISOPISKELIJOIDEN NÄKÖKULMASTA

Sabine Ylönen
Virpi Vainio
Jyväskylän yliopisto

In most academic disciplines nowadays, German plays only a minor role in academic publishing. On the other hand, academic mobility has increased and Germany is the most popular target country for Finnish students. For any successful academic exchange with German-speaking countries, a sound competence in German is a major advantage. To explore students' opinions about multilingualism and the role of German, an online-survey amongst 20400 students, with 3516 respondents (17,3 %), was conducted in 2008. The main emphasis was on language skills needed for studying in Finland and German-speaking countries, on possible culture-bound practices and on students' self-evaluation of oral skills in German. The results show that German is still the second most important foreign language in Finland although it plays only a minor role at Finnish universities. In addition, oral skills are more emphasised at universities in German-speaking countries, which indicates a clear need for oral German language training.

Keywords: survey, multilingualism, academic German, discursive practices, oral skills

1 JOHDANTO

Vielä noin sata–sataviisikymmentä vuotta sitten saksa oli tärkeä tieteen kieli. Rudolf Virchow, Robert Koch, Conrad Röntgen, Albert Einstein, Max Planck, Werner Heisenberg, Karl Marx, Friedrich Nietzsche, Sigmund Freud, Max Weber, Martin Heidegger – vain muutamia mainitaksemme – vaikuttivat merkittävästi tieteiden kehitykseen kirjoittamalla saksaksi. Myös Suomessa tiede oli voimakkaasti suuntautunut saksankieliselle alueelle vielä 1930-luvulla, ja pääasiallinen tieteen kieli oli saksa (Piri 2001: 105). Kahden maailmansodan ja erityisesti kansallissosialismin ihmisvihamielisen politiikan seurauksena saksan kieli menetti vähitellen suosiotaan maailmanlaajuisesti. Toisaalta sitä boikotoitiin tietoisesti tieteen kielenä jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen (Reinbothe 2006), toisaalta juutalaiset tutkijat karkotettiin natsi-Saksasta ja moni heistä lähti Yhdysvaltoihin, jossa he jatkoivat työtään englannin kielellä. Viime vuosikymmenten aikana englannin kieli on yleistynyt akateemisena lingua francana, ja globalisoituvassa maailmassa tästä kehityksestä on epäilemättä paljon etua: ilman englannin kieltä monen kansainvälisen projektin toteutus ei olisi enää edes mahdollista. Toisaalta tämä kehitys on kuitenkin johtanut tietynlaiseen akateemiseen yksikielisyyteen. Nykyään yliopistojen kansainvälistymisellä ymmärretään usein nimenomaan englanniksi julkaisemista, esiintymistä ja opettamista. Varsinkin kirjallisten tutkimustulosten raportointikielenä saksa – kuten moni muukin kieli – on menettänyt asemaansa lähes kaikilla tieteenaloilla (lukuun ottamatta ehkä germaanista filologiaa ja saksan puheviestintää). Myös itse saksaa äidinkielenään puhuvat ovat jo vuosikymmenten ajan julkaisseet englanniksi, jotta heidän tutkimuksiaan huomioitaisiin laajemmin (Lippert 1986, Skudlik 1990, Ammon 1998, Ehlich 2000). Soveltavan kielentutkimuksen piirissäkin jaettu monikielisyys tuntuu olevan mennyttä aikaa (Carli & Ammon 2008). Jaetusta monikielisyydestä viime vuosisadan toisella puoliskolla kertovat kuitenkin vielä esimerkiksi ranskankielestä johdetut lyhenteet AILA (Association Internationale de la

Linguistique Appliquée) sekä AFinLA (Association Finlandaise de Linguistique Appliquée).

Tämä akateemiseen yksikielisyyteen johtava kehitys on ristiriidassa Euroopan Unionin ajaman monikielisyyspolitiikan kanssa (Commission of the European Communities 2007). Esimerkiksi Euroopan komission vuonna 1987 perustama ERASMUS-ohjelma on yksi Unionin keinoista edistää kansainvälistä liikkuvuutta, ja ohjelman yhtenä tavoitteena onkin tukea ja kehittää akateemista monikielisyyttä (Commission of the European Communities 2002). ERASMUS-ohjelman perustamisesta lähtien opiskelijoiden kansainvälinen liikkuvuus on lisääntynyt jatkuvasti. Kun esimerkiksi vuonna 1998 opiskeli 280 900 opiskelijaa kahdestakymmenestäseitsemästä Euroopan maasta toisessa Euroopan maassa, oli vastaava luku vuonna 2006 jo 458 000 opiskelijaa (Eurostat 2008). Suomalaisten opiskelijoiden suosituin kohdemaa on Saksa. Vuonna 2007 yhteensä reilut 1000 suomalaisopiskelijaa oleskeli Saksassa tai Itävallassa vähintään kolme kuukautta (ks. kuvio 1).

Saksan suosiolla suomalaisten opiskelumaana on pitkät perinteet. Jo Mikael Agricola opiskeli 1536–1539 Wittenbergin yliopistossa ja sai Martin Lutherin oppilaana merkittäviä vaikutteita mm. suomen kirjakielen kehittämiseen. Arvo Ylppö puolestaan alkoi palattuaan Suomeen 1920 Saksan kokemustensa innoittamana voimakkaasti kehittää suomalaisten lasten terveydenhuoltoa (Suomen lääkäriliitto 2007). Ylppö myös julkaisi pitkään saksaksi, hänen ensimmäinen englanninkielinen julkaisunsa on vuodelta 1947 (Ignatius 2000: 570–572). Suuntaus saksan kielestä englannin kieleen alkoi näkyä Suomessa 1950-luvulla ja nykyään englannin kielen vaikutusta ei tutkimustyössä voi välttää. Joillakin tieteen aloilla löytyy silti yhä tänäkin päivänä tutkijoita, jotka suuntautuvat saksankielisiin tutkimusalueisiin ja tuovat sieltä vaikutteita Suomeen. Esimerkkinä mainittakoon Kari Palonen, joka kuuluu kansainvälisesti tunnetuimpiin suomalaisiin valtio-opin tutkijoihin ja on ollut luomassa Jyväskylän yliopiston valtio-opin ”politiikkaan ja kieleen” suuntautunutta profiilia.

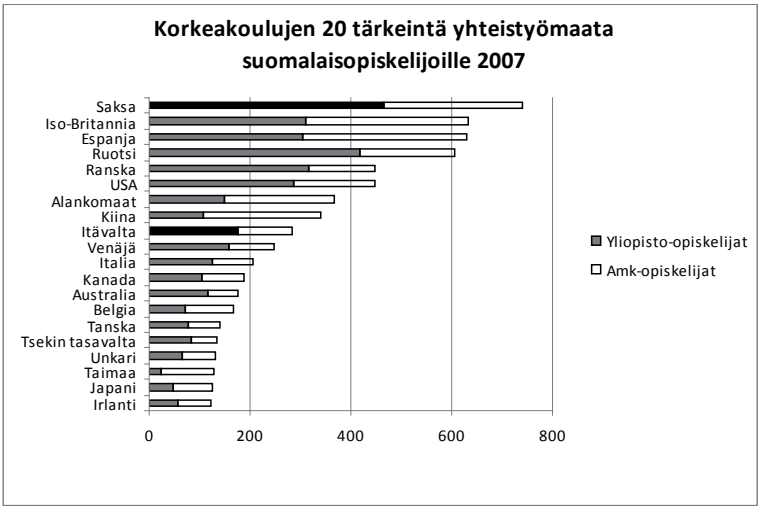

KUVIO 1. Kuvio perustuu Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO:n julkaisun 1/2008 taulukossa annettuihin lukuihin (Korkala 2008: 22).

Voidaan kieltämättä olettaa, että tehokkaan akateemisen vaihdon ehtona on nykypäivänäkin hyvä kohdemaan kielitaito. Muiden vieraiden kielten kuin englannin opiskelu on Suomessa kuitenkin 1960-luvulta lähtien jatkuvasti vähentynyt. Erityisen selkeästi tämä kehitys näkyy juuri saksan kielen kohdalla: kun vuonna 1962 vielä 42 prosenttia oppikoulun opiskelijoista luki saksaa ensimmäisenä vieraana kielenä, oli vastaava määrä vuonna 1974 enää 8,4 prosenttia (Kieliohjelmakomitean mietintö 1978, 47). Kehitys jatkuu edelleen: vuonna 1996 saksaa A1-kielenä luki 4 prosenttia oppilaista ja vuonna 2006 enää 0,2 prosenttia. Saksaa A2- ja B2-kielenä opiskelevien määrät ovat hieman suurempia, mutta sama kehitys on näissäkin luvuissa näkyvissä (A2: 16,9/1996 → 7,2/2006 ja B2 9,4/2001 → 6,6/2005) (Kumpulainen & Saari 2006). Vieraiden kielten puhumiseen ei ole suomen kouluopetuksessa rohkaistu juuri koskaan (Kara 2008: 10) – paitsi ehkä englannin kielen osalta –, eikä puhuminen kuulu vielä tänäkään päivänä pakollisena

osana ylioppilastutkintoon. Nimenomaan suullisella kielitaidolla on kuitenkin suuri merkitys vaihto-opiskelijoille saksankielisissä maissa (Ylönen 2005: 381). Jotta vaihdosta tulisi antoisa opiskelukokemus, pitäisi kielelliseen valmennukseen ja erityisesti puhutun kielen taitoihin panostaa jo kotimaassa.

Tässä artikkelissa raportoitavan tutkimuksen *Monikielisyyden ja saksan kielen rooli opinnoissa* tarkoituksena oli selvittää suomalaisten yliopisto-opiskelijoiden kielenkäyttöä koti- ja kohdemaan opinnoissa sekä heidän mielipiteitään monikielisyyttä ja saksan kielen roolia kohtaan. Tutkimuksen pääpaino oli kielitaitotarpeiden ja mahdollisten kulttuurisidonnaisten käytänteiden selvittämisessä sekä opiskelijoiden suullisten taitojen itsearvioinnissa. Tuloksia on tarkoitus hyödyntää sekä kielten opiskelun että kielipoliittisten suositusten kehittämisessä. Mikäli rahoitus järjestyy, tuloksia tullaan hyödyntämään myös *saksa lingua francana* -korpushankkeessa, joka suuntautuu akateemisen ja talousalan saksan kielen tutkimukseen. Käsillä olevan kyselytutkimuksen onkin tarkoitus valmistella tätä kansainvälistä projektia akateemisen saksan kielen osalta.

2 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkimus suoritettiin verkkokyselyn avulla 14.5.–5.6.2008. Linkki verkkolomakkeeseen lähetettiin sähköpostitse yhteensä noin 20400:lle Jyväskylän yliopiston sekä Tampereen yliopistojen opiskelijalle. Mukana olivat kaikki Jyväskylän yliopiston (JyY 9422) ja Tampereen teknillisen korkeakoulun (TTY 7959) opiskelijat, jotka olivat antaneet luvan käyttää sähköpostiosoitettaan kyselyitä varten, sekä 3000 Tampereen yliopiston (TaY) opiskelijaa. Tampereen yliopisto rajoitti opiskelijamäärää, sillä yliopiston tutkimusperiaatteisiin kuuluu, ettei mitään kyselyä lähetetä kerralla kaikille opiskelijoille. Tällä periaatteella he haluavat varmistaa opiskelijoiden vastaamishalukkuuden myös tulevaisuuden tutkimuksissa. Viikon kuluttua kyselylomakkeen lähettämisestä opiskelijoille lähetettiin

muistutusviesti. Määräajan loppuun mennessä kyselylomakkeita oli palautettu 3516 kappaletta ja vastausprosentti oli siis 17,3 (JyY 18 %, TTY 13 %, TaY 24 %). Jotta myös muut kuin suomenkieliset opiskelijat vastaisivat kyselyyn, lomake oli tarjolla sekä suomeksi, saksaksi että englanniksi. Enemmistö (3372 vastaajaa) palautti suomenkielisen lomakkeen. Englanninkielisen lomakkeen täytti 106 ja saksankielisen 41 vastaajaa. Kyselyn toteuttamiseen käytettiin Webropol-ohjelmaa.

Kysely kohdennettiin kaikille opiskelijoille kielitaidosta riippumatta. Koska tavoitteena oli tutkia nimenomaan saksan kielen käyttöä, oli lomake pidempi niille opiskelijoille, joilla oli ainakin jonkinlainen saksan kielen taito. Kyselylomakkeen kaikille suunnattu osio (ryhmä A) koostui 11 kysymyksestä: kuudesta taustakysymyksestä ja viidestä kysymyksestä, jotka liittyivät asenteisiin monikielisiä opintoja kohtaan sekä eri kielten käyttöön opinnoissa. Vähintään jonkinlaisen saksan kielen taidon omaaville opiskelijoille (2302 vastausta = 65,5 %, ryhmä B) esitettiin kahdeksan yhteistä kysymystä, joissa heitä pyydettiin arvioimaan omaa saksan kielen taitoaan, sekä kysyttiin, kuinka ja miksi he olivat kieltä oppineet. Lisäksi tiedusteltiin, mikä merkitys saksan kielen osaamisella on heidän omalla alallaan ja millä tavalla he käyttävät saksaa opinnoissaan Suomessa. Lopuksi pyydettiin vielä erittelemään tarkemmin, millaista on ymmärtää saksaa äidinkielenään puhuvia ja millaiseksi opiskelijat kokevat saksan kielellä puhumisen annettujen seikkojen kannalta (sanavarasto, itseluottamus jne.). Saksankielentaitoisten opiskelijoiden ryhmä jakautui edelleen kolmeen alaryhmään: 1) opiskelijat, jotka olivat suorittaneet opiskelijavaihdon saksankielisessä maassa tai olivat sitä parhaillaan suorittamassa (12 opiskelukokemuksiin liittyvää kysymystä), 2) opiskelijat, jotka suunnittelivat vaihtoa saksankieliseen maahan (kaksi vaihto-opiskelusuunnitelmia koskevaa kysymystä) ja 3) opiskelijat, jotka eivät olleet olleet vaihdossa eivätkä suunnitelleet sellaista. 1-ryhmän kysymyksiin vastasi 263 opiskelijaa (11,4 %) ja 2-ryhmän kysymyksiin 238 opiskelijaa (10,3 %). Enemmistö ”ainakin jonkinlaisen saksan kielen taidon” omaavista (1804 vastaus-

ta = 78,3 %) ei siis ollut ollut vaihdossa saksankielisessä maassa eikä suunnittelut sitä (3). Kysymyskohtaiset kokonaisvastausmäärät vaihtelevat siis ja tulosten raportoinnissa 100 prosenttia viittaa eri lukumääriin, jotka on mainittu kaavioiden otsikoissa.

Kyselylomake koostui pääosin valinta- ja monivalintakysymyksistä. Sillä haluttiin varmistaa, että lomake olisi helppo täyttää ja että mahdollisimman moni opiskelija sen myös täyttäisi. Joidenkin kysymysten kohdalla opiskelijoille tarjottiin lisäksi mahdollisuus vapaisiin perusteluihin ja kommentteihin. Tätä mahdollisuutta käyttikin hyväkseen yllättävän moni opiskelija (parhaimmillaan avoimia vastauksia tuli jopa 1413 kappaletta). Saadun aineiston runsaudesta johtuen voimme tässä artikkelissa käsitellä ainoastaan pientä osaa tuloksista. Keskitymme pääasiassa kvantitatiivisiin tuloksiin ja käytämme avoimia vastauksia vain esimerkkiluonteisesti. Seuraavissa luvuissa esittelemme tuloksia liittyen kaikkien vastanneiden asenteisiin monikielisyyttä kohtaan sekä heidän Suomen yliopisto-opinnoissaan käyttämiään kieliä. Lisäksi käsittelemme saksan kielen taidon omaavien opiskelijoiden asenteita saksan kielen roolia kohtaan ja heidän suullisen kielitaitonsa itsearviointia koskevia vastauksia. Lopuksi esitellään lyhyesti vaihto-opiskelijoiden kokemuksia kielenkäytöstä saksankielisessä maassa opiskellessa.

3 TULOKSET

Vastaajista kaksi kolmasosaa oli naisia (N = 64 %) ja yksi kolmasosa miehiä (M = 36 %) ja 79,6 prosenttia oli syntynyt vuosien 1979 ja 1988 välisenä aikana (52,7 % 1982–1986). Äidinkielenä ylivoimaisella enemmistöllä oli suomi (96 %). Vastauksia saapui kaikkien tiedekuntien opiskelijoilta: eniten osallistuivat humanistisen tiedekunnan opiskelijat (26,8 %), toiseksi eniten yhteiskuntatieteellisen (12,5 %), kolmanneksi kasvatustieteiden (10,3 %) ja neljänneksi tieto- ja sähkötekniikan tiedekunnan opiskelijat (10 %). Vähiten vastauksia saapui lääketieteellisen (2,2 %) sekä luonnon-

tieteiden ja ympäristötekniikan tiedekunnan opiskelijoilta (3,4 %). On oletettavaa, että vastaajien määrä kuvaa yleistä kiinnostusta kieliin.

3.1 Monikielisyys suomalaisissa yliopistoissa

Selvä enemmistö opiskelijoista (82,6 %) piti monikielisyyttä korkeakouluopiskelussa tärkeänä (55,3 %) tai erittäin tärkeänä (27,3 %). Vain 8,1 % oli sitä mieltä, että monikielisyys ei ole kovin (7,5 %) tai lainkaan (0,6 %) tärkeää ja 9,3 % ei osannut sanoa mielipidettään tähän kysymykseen.

(1) *Monikielisyys on jees, ja ainut vaihtoehto aikanaan ala-asteella oli saksa englannin lisäksi* (M, 1985, TaY, lääketiede, tärkeänä)

(2) *Englanti ja suomi riittävät opiskelukielenä. Monikielisyyttä voi harjoittaa muilla elämänalueilla ja täydentää vapaa-ajallaan, vaihdossa tai harjoittelussa kielitaitoaan.* (N, 1981, TaY, Ympäristöpolitiikka, tiedotusoppi, ei kovin tärkeänä)

99,5 prosenttia opiskelijoista käytti suomea, 98,2 prosenttia englantia ja 56,6 prosenttia ruotsia opinnoissaan Suomessa (ks. kuvio 2). Saksaa käytti 35 prosenttia ja heistä 7,5 prosenttia opiskeli sitä pää- tai sivuaineena. Muina kielinä mainittiin useammin kuin kerran esim. latina, unkari, viittomakieli, viro ja kiina.

Vastausten perusteella voi siis todeta, että saksa on edelleen toiseksi tärkein vieras kieli suomalaisissa yliopistoissa, vaikka sitä käytetäänkin ”tavallisesti” (4,1 %, joista 3,7 % pää- tai sivuaineopiskelijoita) vain harvoin verrattuna englantiin (36,5 %) (Vainio 2008: 68).

Vastaajista 85 prosenttia oli täysin tai osittain samaa mieltä siitä, että monikielisyys opinnoissa on tärkeää, koska se valmentaa työelämän haasteisiin. Silti vain 24 prosenttia toivoisi nykyistä monikielisempiä opintoja.

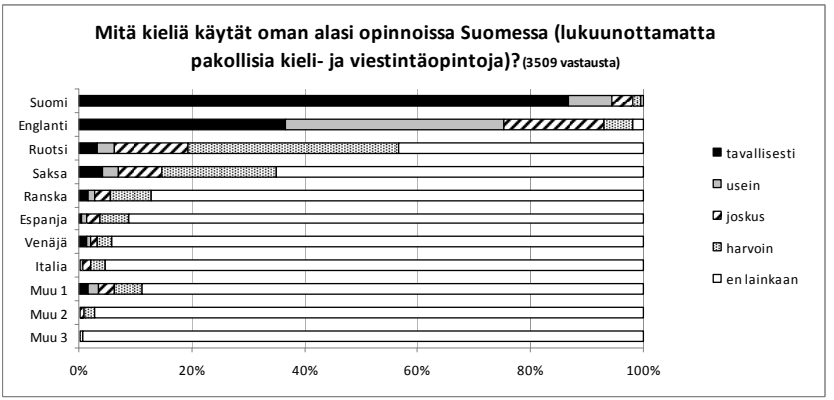

KUVIO 2. Kielenkäyttö opinnoissa Suomessa.

3.2 Saksan kielen rooli suomalaisissa yliopistoissa ja opiskelijoiden suullinen saksan kielen taito

Noin kaksi kolmasosaa opiskelijoista (65,5 %) ilmoitti omaavansa ainakin jonkinlaisen saksan kielen taidon (ryhmä B, joka koostuu 2302 vastaajasta ja on seuraavassa asetettu 100 prosentiksi). Suurin syy saksan kielen opiskeluun oli oletus paremmista mahdollisuuksista työllistyä (51,5 %). 34,6 prosenttia oli kiinnostunut saksankielisten maiden historiasta, kirjallisuudesta, kulttuurista, maantiedosta jne. Niukka enemmistö (52,6 %) ei kuitenkaan katsonut saksan kieltä kovin tai lainkaan tärkeäksi opiskelemallaan alalla (ks. kuvio 3). 26,1 prosenttia opiskelijoista piti saksan kielen osaamista erittäin tai melko tärkeänä omalla alallaan. Näistä opiskelijoista jopa 18,3 prosenttia opiskeli saksaa pää- tai sivuaineena. Muiden aineiden opiskelijoista vain 5,2 prosenttia piti saksaa erittäin ja 2,6 prosenttia melko tärkeänä. Herääkin kysymys, millaisiksi asenteet saksan opiskelua kohtaan muuttuvat tulevaisuudessa, kun opettajakunta ei enää lainkaan osaa sitä, tai osaa ainoastaan vain vähän. Kysymykseen ”Mikä merkitys saksan kielen osaamisella on alalla, jota opiskelet?”, johon liittyy kuvio

3, pyydettiin myös vapaamuotoiset perustelut (ks. esimerkit 3-6). Esimerkki 6 valaisee mielestämme hyvin tarjonnan ja tarpeiden välistä vuorovaikutteista riippuvuussuhdetta.

(3) *Saksa on tunnetusti tekniikan ja rakkauden kieli* ☺ (M; 1985; TTY; tuotantotekniikka, teollisuustalous, hydrauliikka; melko tärkeä)

(4) *Saksan kieli on yleinen kaupankäyntikieli. Lisäksi kirjallisuutta ja tekstejä on paljon saksaksi.* (M; 1979; TTY; markkinointi; melko tärkeä)

(5) *En ole edes ajatellut saksan kielen merkittävyyttä – englanti on kuitenkin se kieli, jolla toimeen tullaan.* (N; 1968; TaY; yleinen kasvatustiede, maantiede, biologia, sosiaalipsykologia; en osa sanoa)

(6) *Opinnoissa ei ole kuin yksi kirja saksaa ja sekin on vapaaehtoinen.* (N; 1987; JyY; kasvatustiede; ei kovin tärkeä)

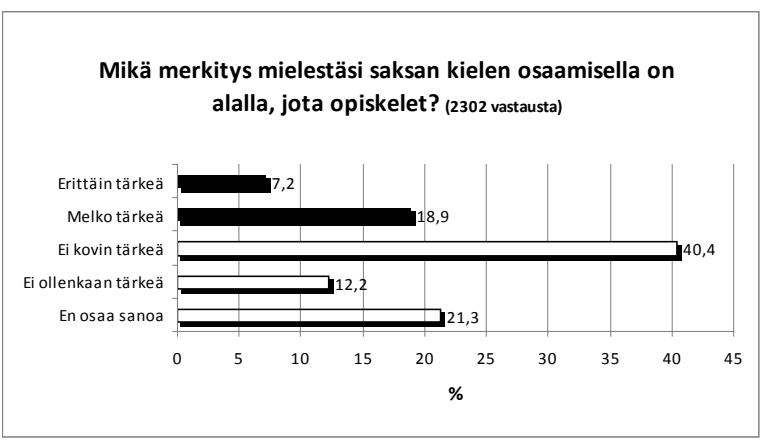

KUVIO 3. Saksan kielen merkitys alalla, jota opiskellaan.

Saksaa äidinkielenään puhuvien **ymmärtäminen** ääntämisen kannalta oli 48,7 prosentin mielestä helppoa tai erittäin helppoa, mutta joitakin tai erityisiä vaikeuksia mainitsi 77 prosenttia nopean puheen ja 82,1 prosenttia murteiden ymmärtämisessä. Saksan **pu-**

humisen katsottiin olevan haasteellista kaikilla osa-alueilla (ks. kaavio 4). Parhaat arviot sai ”ääntäminen ja sävelkulku”, jota 42,1 prosenttia piti helppona tai erittäin helppona ja vain hieman enemmän (45,4 %) jokseenkin tai erittäin vaikeana. Kaikilla muilla alueilla enemmistö arvioi omat taitonsa jokseenkin tai erittäin heikoiksi (sanaston riittävyys 78,9 %, oikeiden sanojen löytäminen 79,5 %, kieliopin hallitseminen 59,6 %, itseluottamus saksaa puhuessa 70,7 %, asioiden perustelu 70,3 %, tieteenalan tuntemuksen riittävyys 69,8 %, puhuminen puhelimessa 75,8 % ja akateemisen small talkin käyttö 74,5 %). Syynä heikkoihin taitoihin pidettiin muun muassa sitä, että suullisiin viestinnän taitoihin ei paneuduta riittävästi koulussa (ks. esim. 7).

(7) *Taidot voisivat olla paremmat, jos koulussa painotettaisiin enemmän puheharjoituksia, eikä kielitaito jäisi vain kirjalliselle ja kuullunymmärtämisen tasolle.* (N, 1986, TTY, bioteknologia)

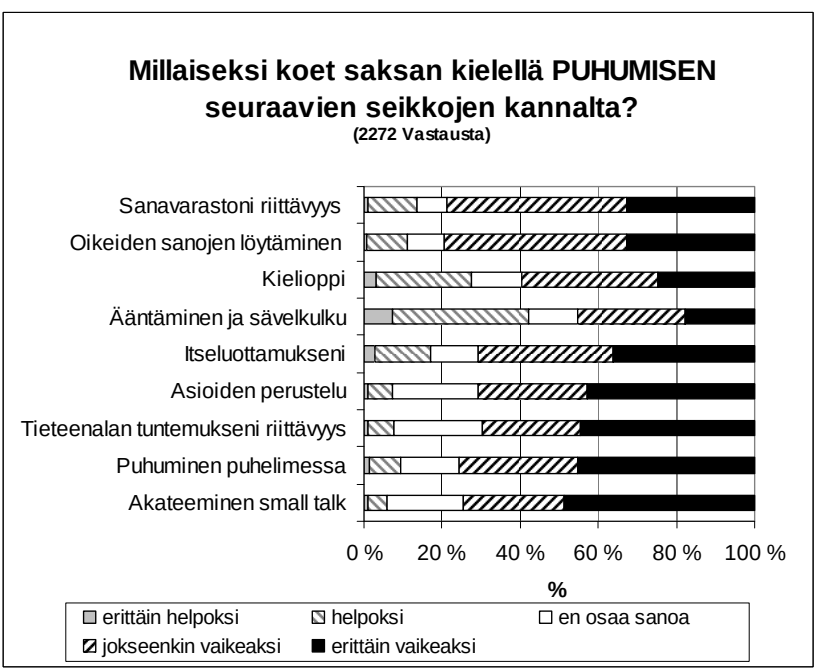

KUVIO 4. Saksa vieraana kielenä puhumisen haasteet suomalaisopiskelijoille.

3.3 Vaihto-opiskelijoiden kokemuksia kielen käytöstä saksankielisessä maassa

Yhteensä 11,4 prosentilla (= 263) ainakin jonkinlaisen saksan kielen taidon omaavista oli vähintään kolmen kuukauden ajalta kokemusta opiskelusta saksankielisessä maassa: heistä reilut kaksi kolmasosaa (69,1 % = 179) kertoi opiskelleensa Saksassa, 20,8 prosenttia (= 54) Itävallassa ja 2,3 prosenttia (= 6) Sveitsissä. Loput 7,8 prosenttia ei vastannut opiskelumaata koskevaan kysymykseen. Suurimmaksi syyksi saksankielisen kohdemaan valintaan osoittautui halu oppia saksan kieltä: 73,8 prosenttia mainitsi sen erittäin tärkeäksi ja 19,8 prosenttia tärkeäksi perusteeksi (ks. kuvio 5, vrt. myös Ylönen 2006: 179). Toiseksi suurin syy oli halu hankkia kokemusta ulkomailla olosta ja kolmanneksi valittiin ”jokin muu syy”, joista useimmin mainittiin maan keskeinen sijainti Euroopassa lyhyine matkaetäisyyksineen muihin maihin, monipuolinen kulttuuritarjonta ja kiehtova luonto sekä perhe- tai ihmissuhdesyyt (esim. 8–11).

(8) *Sveitsi maana kiehtoi minua ja halusin juuri sinne maan omanlaisen erikoisuutensa vuoksi (alpit, kielialueet jnejne.)*

(9) *Bayreuthin sopiva sijainti suhteessa muihin Keski-Euroopan kaupunkeihin (mm. Praha, Wien) ...*

(10) *Halusin tutustua läheisemmin erityisesti Berliiniin, koska se on historialtaan ja kulttuuriltaan mielenkiintoinen paikka.*

(11) *Seurustelin tuolloin itävaltalaisen kanssa.*

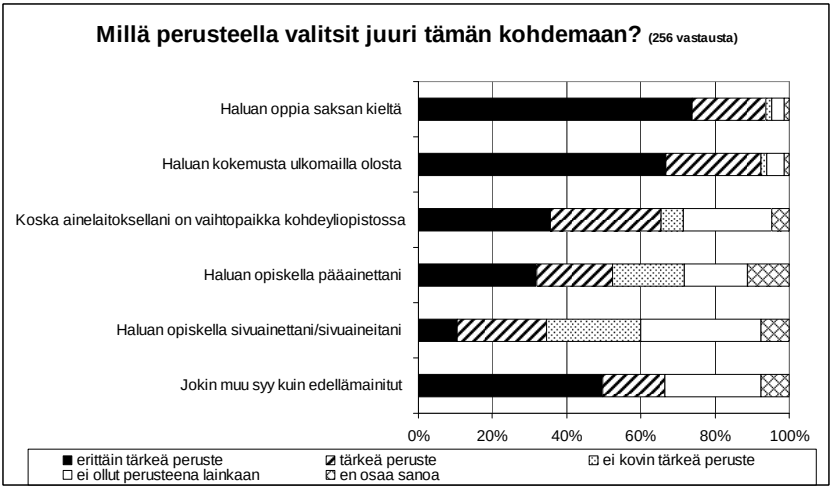

KUVIO 5. Saksankielisen kohdemaan valinnan perusteita.

Joissakin avoimissa kommenteissa mainittiin myös monipuoliset tai kotiyliopistosta poikkeavat opiskelumahdollisuudet. Eniten kohdeyliopistossa osallistuttiin luennoille (93 %) ja saksan kielen kursseille (74 %) sekä kurssikokeisiin (67 %) ja seminaareihin (64 %). Opetustilanteet olivat vastausten mukaan yleensä saksankielisiä (”Olivatko opetustilanteet, joihin osallistuit, saksankielisiä?” → 61 % ”Kyllä, kaikki.”, 27 % ”Kyllä, useimmat.”, 10 % ”Kyllä, jotkut.”, 2 % ”Ei, opiskelin vain englanniksi.” ja 0,4 % ”Ei, opiskelin jollakin muulla kielellä.”). Yleisesti saksan kieltä käytettiin eniten puhutuissa tilanteissa, kuten opintoihin liittyvien asioiden hoidossa tai keskusteluissa saksankielisten opiskelijoiden ja henkilökunnan kanssa (ks. kuvio 6). Kielenkäyttö tällaisissa puoli- tai epävirallisissa konteksteissa olisi näiden tulosten perusteella erityisen kiinnostava tutkimushaaste.

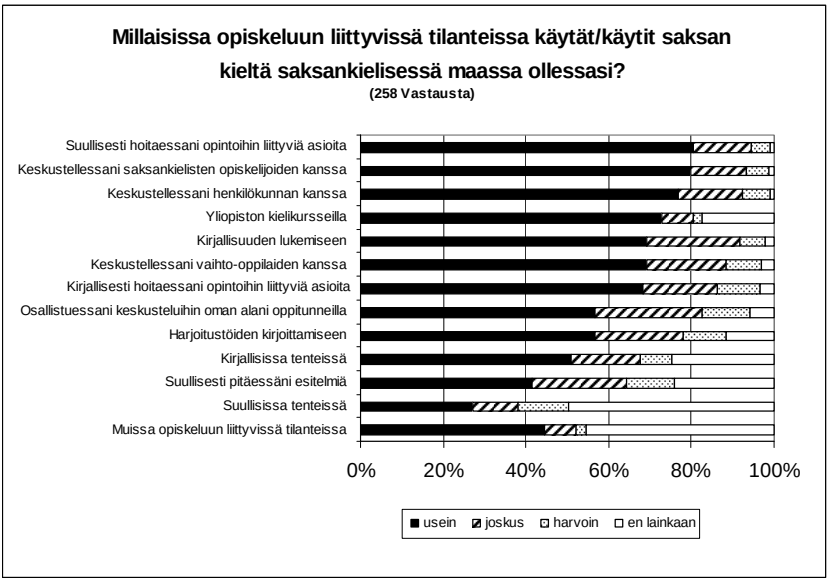

KUVIO 6. Saksan kielen käyttötilanteita kohdemaassa.

Lopuksi vaihto-opiskelijoita pyydettiin vielä arvioimaan, millaisia eroja he olivat havainneet opetustilanteissa kotiyliopiston ja vaihtoyliopiston välillä saksankielisessä maassa opiskellessaan (ks. kuvio 7). Selkeitä eroja löytyikin arvioitaessa keskustelukulttuureja sekä vertailtaessa suullista ja kirjallista kielenkäyttöä. Vastaajista 68 prosenttia ilmoitti, että Suomessa opiskelijat osallistuvat keskusteluihin usein vasta, kun heiltä kysytään ja saman verran (68,4 %), että saksankielisessä kohdemaassa osallistutaan mielellään keskusteluihin oma-aloitteisesti. 65,2 prosenttia oli sitä mieltä, että kohdemaassa odotetaan opiskelijoilta aktiivisempaa osanottoa keskusteluihin. Lisäksi enemmistö kysymykseen vastanneista (57,1 %) arvioi kohdemaan keskustelukulttuuria aggressiivisemmaksi kuin suomalaista ja 41,3 prosentin mielestä eriävän mielipiteen ilmaiseminen on suositeltavaa kohdemaassa, kun vain 9,8 prosenttia oli sitä mieltä, että tämä pätee Suomessa opiskeluun. Suullisia taitoja painotetaan vastaajien mielestä enemmän kohdemaassa (61,1 %), kun taas kirjallisia taitoja painotetaan enemmän Suomessa (45,8 %).

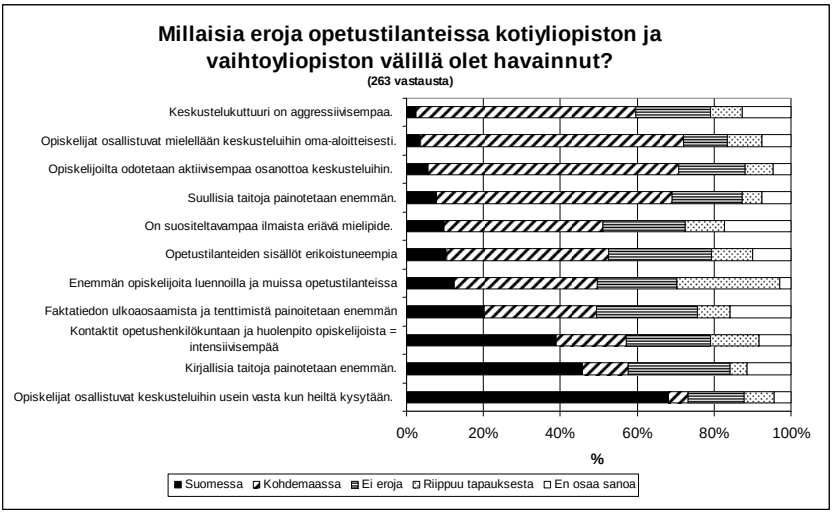

KUVIO 7. Eroja koti- ja vaihtoyliopiston välillä.

Tällaisessa kyselytutkimuksessa kerätty ulkoinen tutkimusaineisto kuvaa suomalaisten opiskelijoiden **käsityksiä** keskustelukulttuureista. Vasta kyseisistä tilanteista kerätty sisäinen data, eli autenttisten tilanteiden nauhoitukset, antaisivat mahdollisuuden tutkia, mihin nämä käsitykset perustuvat.

4 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT

Monella tieteenalalla saksa, kuten moni muukin kieli, on menettänyt asemansa kirjallisten tutkimustulosten raportointikielenä ja englannista on tullut vallitseva akateeminen julkaisukieli. Samaan aikaan kansainvälinen, akateeminen liikkuvuus on kuitenkin lisääntynyt ja Saksa on suomalaisten vaihto-opiskelijoiden suosituin kohdemaa. Hyvästä suullisesta saksan kielen taidosta on epäilemättä hyötyä vaihto-opiskelijoille saksankielisessä maassa. Jotta vaihdosta tulisi mahdollisimman antoisa opiskelukokemus sekä opiskelijan itsensä että vastaanottavan yliopiston kannalta, tulisikin kielelliseen valmennukseen panostaa kotimaassa. *Monikieli-*

syyden ja saksan kielen rooli opinnoissa -kyselytutkimuksessa selvitettiin suomalaisopiskelijoiden kielenkäyttöä koti- ja kohdemaan opinnoissa sekä heidän mielipiteitään monikielisyyttä ja saksan kielen roolia kohtaan. Pääpaino oli opiskelijoiden suullisten taitojen itsearvioinnissa sekä kielitaitotarpeiden ja mahdollisten kulttuurisidonnaisten käytänteiden selvittämisessä. Kysely toteutettiin verkkolomakkeella, joka lähetettiin yli 20 000 opiskelijalle. Vastausprosentti oli 17,3 (3516 vastausta). Tuloksista käy ilmi, että saksa on edelleen toiseksi tärkein vieras kieli suomalaisissa yliopistoissa, vaikka sitä käytetäänkin vain harvoin englantiin verrattuna. Saksankielisissä yliopistoissa opinnot suoritetaan kuitenkin pääasiassa saksan kielellä ja erityisesti puhutun kielen taidoilla on suurempi merkitys kuin Suomessa. Puhuttua kieltä käytettiin eniten puoli- tai epävirallisissa konteksteissa, kuten opintoihin liittyvien asioiden hoidossa tai keskusteluissa saksankielisten opiskelijoiden tai henkilökunnan kanssa. Myös opiskelutilanteissa (esim. luennoilla ja seminaareissa) puhutun kielen taitoja tarvittiin usein. Tuloksista voi päätellä, että erityisesti saksankielisiin maihin lähteville vaihto-opiskelijoille puhutun saksan kielen valmennukselle on tarvetta. Kyselyn avulla kerätty ulkoinen aineisto kuvastaa myös opiskelijoiden käsityksiä erilaisista viestintäkulttuureista. Heidän mielestään eriävä mielipide on suositeltavampaa ilmaista saksankielisessä kohdemaassa, jonka keskustelukulttuuria he kuvasivat aggressiivisemmaksi kuin suomalaista. Vasta konkreettisista tilanteista kerätty sisäinen aineisto, eli autenttisten tilanteiden nauhoitukset, antaisivat mahdollisuuden tutkia, mihin nämä käsitykset perustuvat. Mikäli rahoitus järjestyy, onkin tarkoituksena koota puhutun kielen *saksa lingua francana* -korpus, jonka avulla tämän tyyppisiä asioita voitaisiin tutkia. Korpus tulisi olemaan vapaasti käytettävissä internetissä ja siten myös oiva työkalu saksa vieraana kielenä opetus- ja oppimistarkoituksiin (Schneider & Ylönen 2008).

Suomalaisten kielitaidon kapeneminen näkyy tutkimuksemme perusteella selvästi yliopistotasolla: muissa kuin filologisissa aineissa on vieraiden kielten käyttö englantia lukuun ottamatta

harvinaista. Vaikka englannin kielen käytöstä tieteen lingua francana onkin paljon etua, voidaan myös kysyä, onko nykyinen kehitys akateemiseen yksikielisyyteen toivottavaa ja mitä etua monikielisyydestä voisi olla. Monikielisyys on kautta aikojen ollut tieteentekijöille itsestäänselvyys ja tieteellinen vuorovaikutus yli kielirajojen on ihmishistorian kuluessa ollut erittäin hedelmällistä. Yhtenä syynä etenevään akateemiseen yksikielisyyteen on kielivalikoiman kapeneminen kouluasteilla ja laskevat vieraiden kielten (muiden kuin englannin) opiskelijamäärät. Tämä kehitys näkyy Suomen lisäksi myös monessa muussa maassa. Monikielisyyden kehittäminen olisi aloitettava mahdollisimman varhain, jotta yliopistotasolla kielitaito riittäisi akateemisten sisältöjen käsittelyyn. Korkeakoulut puolestaan voisivat tukea monikielisyyttä aktiivisesti palkitsemalla niitä opiskelijoita ja eri henkilökuntaryhmiin kuuluvia, jotka hallitsevat ja käyttävät monipuolista kielitaitoaan. Ilahduttavaa kuitenkin on, että enemmistö saksankielisiin maihin lähtevistä vaihto-opiskelijoista haluaa nimenomaan oppia saksaa, minkä he myös mainitsivat tärkeimmäksi syyksi kohdemaan valinnalle.

KIRJALLISUUS

Ammon, U. 1998. *Ist Deutsch noch internationale Wissenschaftssprache? Englisch auch für die Lehre an den deutschspracheigen Hochschulen.* Berlin: Walter de Gruyter.

Carli, A. & U. Ammon (toim.) 2008. *Linguistic inequality in scientifc communication today.* AILA Review 20. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Commission of the European Communities 2002. *"One Million Erasmus students" A European success story.* [online]. European Commission [luettu 1.2.2009]. Saatavissa: http://ec.europa.eu/education/archive/million/million_en.html.

Commission of the European Communities 2007. *Final report: High Level Group on Multilingualism.* [online]. European Commission [luettu 1.2.2009]. Saatavissa: http://ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/multireport_en.pdf.

Ehlich, K. 2000. Deutsch als Wissenschaftssprache für das 21. Jahrhundert. *GFL – German as a Foreign Language* 1/2000: 47–63 [online, luettu 1.2.2009]. Saatavissa: http://www.gfl-journal.de/1-2000/ehlich.pdf.

Eurostat 18.7.2008. *Mobility of students in Europe. Tertiary education.* [online] European Commission [luettu 1.2.2009]. Saatavissa: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46870091&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=TPS00064.

Ignatius, J. 2000. Suomalaisen lääketieteen kultakausi 1880–1910. Teoksessa: P. Tommila & A. Tiitta (toim.) *Suomen tieteen historia, osa 3.* Helsinki: WSOY, 515–543.

Kara, H. 2008. ”Rohkaise minua puhumaan saksaa“. Kielisalkku suullisen kielitaidon arviointivälineenä. *Tempus* 2/2008: 10–11.

Kieliohjelmakomitean mietintö 1978. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Korkala, S. 2008. *Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2007.* Cimo Publications 1/2008. [online] Kansainvälisen henkilövaihdon keskus CIMO. [luettu 1.2.2009]. Saatavissa: http://www.cimo.fi/dman/Document.phx/~public/Julkaisut+ja+tilastot/Raportit+ja+selvitykset/cimo_publications_1_2008.pdf.

Kumpulainen T. & S. Saari (toim.) 2006. *Koulutuksen määrälliset indikaattorit.* Tampere: Opetushallitus.

Lippert, H. 1986. Englisch - neue Wissenschaftssprache in der Medizin. Teoksessa: H. Kalverkämper & H. Weinrich (toim.). *Deutsch als Wissenschaftssprache.* 25. Konstanzer Literaturgespräch. Forum für Fachsprachenforschung 3. Tübingen: Narr, 38–44.

Piri, R. 2001. *Suomen kieliohjelmapolitiikka. Kansallinen ja kansainvälinen toimintaympäristö.* Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Reinbothe, R. 2006. *Deutsch als internationale Wissenschaftssprache und der Boykott nach dem Ersten Weltkrieg.* Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft 67. Frankfurt/M: Lang.

Schneider, B. & S. Ylönen 2008. Plädoyer für ein Korpus zur gesprochenen deutschen Wissenschaftssprache. *Deutsch als Fremdsprache* 3/2008: 139–150.

Skudlik, S. 1990. *Sprachen in den Wissenschaften. Deutsch und Englisch in der internationalen Kommunikation.* Tübingen: Günter Narr Verlag.

Suomen lääkäriliitto 2007. Arvo Henrik Ylppö. [online, luettu 28.1.2009]. Saatavissa: http://www.laakariliitto.fi/muistomerkki/arvoylppo.html

Vainio, V. 2008. *Zur Rolle des Deutschen aus der Sicht von Studierenden in Finnland. Eine Umfrage unter den Studierenden der Universitäten Jyväskylä und Tampere.* Magisterarbeit [online]. Jyväskylän yliopisto [luettu 29.1.2009]. Saatavissa: http://thesis.jyu.fi/08/URN_NBN_fi_jyu-200901081005.pdf.

Ylönen, S. 2005. Training mündlicher Kommunikation mit E-Materialien? Teoksessa A. Wolff, C. Riemer & F. Neubauer (toim.) *Sprache lehren – Sprache lernen. Beiträge der 32. Jahrestagung DaF 2004.* Materialien Deutsch als Fremdsprache 74**,** S. 371–394.

Ylönen, S. 2006. Austauschstudenten in Finnland und Deutschland - Ergebnisse einer Bedarfsanalyse. Teoksessa: H. Lenk (toim.) *Finnland – Vom unbekannten Partner zum Vorbild Europas?* Reihe: Beiträge zur Fremdsprachenvermittlung (bzf). Sonderheft 10/2006: 173–193.